

M.TVLLIVS CICERO

PATER PATRIAE

**LIBRI
POLITICI**

SVEZAK PRVI

Priredio i preveo
DANIEL NEČAS HRASTE

DEMETRA
Filosofska biblioteka
Dimitrija Savića

ZAGREB 1995

božanskom čovjeku. I tako smatram da je najprihvatljivija neka četvrta vrsta države, usklađena i sastavljena od spomenutih triju.»

XXX46 Uto kaže Laelije: »Znam, Afrički, da tako misliš, često sam to od tebe čuo. Ali ipak, ako ti nije teško, htio bih znati koju od tih triju vrsta smatraš najboljom. Jer ili nešto može biti korisno 5 za.....«⁵⁵

NONIUS p. 276, 6 *Marko Tullije u prvoj knjizi "Države"*:

»Pogledaj«, rekao je, »tu naviku, učenje i govor.«⁵⁶

XXX47 (SCIPION): ».....i svaka je država takva kakva je narav ili volja onoga tko njome upravlja. Zato ni u jednom drugom gradu, 10 osim u onom u kojemu je volja naroda vrhovna, slobodi nema nikakva mjesta; od nje sigurno ništa ne može biti slađe, a ako ona nije jednaka, nije ni sloboda. Ali kako može biti jednaka - neću reći u kraljevstvu, gdje ropstvo nije čak ni skriveno ili dvojbeno, nego u gradovima u kojima su na riječima svi slobodni? 15 Glasuju, daju zapovjedništva i magistrature, slušaju preporuke i molbe kandidata, ali daju ono, što bi trebalo dati i kada to ne bi htjeli, i ono što sami nemaju, iako se to traži od njih. Ne sudjeluju u vlasti, u odlučivanju o javnim stvarima, u sudovima sastavljenima od odabranih sudaca⁵⁷, već pristup tomu otvara starost ili 20 bogatstvo familije. U slobodnom pak narodu, kao na Rhodu ili u Atheni, ne postoji građanin koji.....«⁵⁸

XXX48 (SCIPION): ».....ako su u narodu jedan ili više njih postali bogatijima i imućnijima, tada je to nastalo, kažu, iz njihove bahatosti i oholosti, a lijeni i slabi su ustupili pred tim i podlegli drskosti 25 bogatih. Ako pak narod zadrži svoje pravo, tada kažu da ništa nije bolje, slobodnije, blaženije, jer je narod gospodar zakona, sudova, rata, mira, saveza, života i novca svih. Smatraju da je jedino takvu državu moguće s pravom nazvati državom, to jest stvari naroda. I zato se stvar naroda obično oslobađa iz vlasti 30

⁵⁵ Izgubljen je jedan list.

⁵⁶ Nije sasvim pouzdano da fragment pripada ovamo.

kraljeva i očeva⁵⁹, dok slobodni narodi ne traže kraljeve ili moćne
49 i bogate optimate. I kažu da zbog grešaka neobuzdanog naroda
ne treba potpuno odbacivati takav poredak u kojem je narod
slobodan, jer od složnog naroda koji sve mjeri svojom nepovrije-
divošću i slobodom ništa nije postojanije, ništa čvršće; u onoj pak 5
državi, u kojoj svima koristi isto, najlakše je održati slogu, dok
različiti interesi, kada svakomu koristi nešto drugo, rađaju neslo-
gu. Zato, kad god su se očevi domogli vlasti, državni poredak
nikad nije bio čvrst, a daleko manje u kraljevstvima, u kojima,
kako kaže Ennije, "nijedan savez ili ugovor nije svet". Prema 10
tome, budući da je zakon veza građanskog zajedništva, a pravo
jednakost pred zakonom, kojim je pravom moguće održati građan-
sko zajedništvo, ako građani nisu u istom položaju? Ako je i
neprihvatljivo da bogatstvo bude jednako, ako nadarenost svih ne
može biti jednaka, pravo svakako mora biti jednako za sve one 15
koji su građani iste države. Jer što je drugo grad nego pravno
zajedništvo građana?.....«⁶⁰

XXXIII (SCIPION): ».....a misle da je ostale države nemoguće čak i
50 nazivati onim imenima kojima bi se one htjele zvati. Zašto bih
nazvao kraljem - nadimkom Iuppitera Najboljega - a ne radije 20
tiraninom čovjeka željnog vlasti i isključivog prava zapovijedati,
koji vlada potlačenim narodom? Tiranin naime može biti toliko
blag koliko kralj bezobziran, tako da je narodu razlika robuje li
milostivom ili nasilnom gospodaru, ali nemoguće je da ne robuje.
Kako je onaj Lakedaimon u vrijeme, kad se smatralo da se odli- 25
kuje stegom u državi, mogao postići da ima dobre i pravedne
kraljeve, kad je za kralja morao imati bilo koga rođenoga u kra-
ljevskom rodu? Tko bi podnio optimate koji taj naziv nisu dobili
uz pristanak naroda, nego ga sami sebi izglasali? Po čemu prosuditi
tko je najbolji? Po učenosti, vještini, marljivosti; čujem, ka- 30
da.....«⁶¹

XXXIV (SCIPION): ».....ako to učini slučajno, prevrnut će se brzo
51 poput broda za čijim kormilom stoji netko od putnika izabran

⁵⁹ "Očevi" je uobičajen naziv za senat.

ždrijebom. Pa ako slobodan narod bira ljude kojima će se povjeriti, a odabrat će, ako se hoće spasiti, samo najbolje, onda spas građana svakako ovisi o odlukama najboljih, osobito kad je priroda dala ne samo da ljudi vrhunske vrline i duha budu pretpostavljeni slabijima, nego da se i slabiji dobrovoljno pokoravaju vrhunskima. Ali kažu da je to najbolje stanje propalo zbog mišljenja loših ljudi, koji ne znaju što je vrlina, koja se kako nalazi kod malo njih, tako o njoj malo njih može prosuditi i prepoznati je, i koji misle da su najbolji ljudi oni bogati i imućni ili rođeni u najplemenitijem rodu. Zbog te zablude puka državom je počelo 5 10 vladati bogatstvo malobrojnih, a ne vrlina, a ti prvaci svim silama zadržavaju ime optimata, ali im u stvarnosti taj naziv ne pripada. Bogatstvo; imne, imovina, lišeni razuma i mjere u načinu života i zapovjedanju drugima, puni su nečasti i drske oholosti, i nijedan grad ne izgleda jadnije od onoga u kojem najbogatije smatraju 15 52 najboljima. Ali kada državom upravlja vrlina, što može biti sjajnije – kad onaj koji zapovijeda drugima sam ne robuje nikakvoj požudi, kad se sam drži svega onoga na što navodi i poziva građane i ne nameće narodu zakone kojima se ne bi i sam pokoravao, nego svojim građanima pokazuje svoj život kao zakon? Ako bi 20 taj jedini čovjek mogao postići sve to, ne bi bilo nikakve potrebe za više njih; ako bi svi mogli vidjeti da je netko najbolji i složili se tko je to, nitko ne bi tražio izbor prvaka. Teškoća donošenja odluka prenijela je kraljevu vlast na mnogo njih, a zabluda i nesposobnost puka vlast mnoštva na nekolicinu. Tako su optimati 25 zauzeli položaj u sredini između nejakosti jednoga i sljepoće mnogih, a od toga ništa nije primjerenije, jer kad se optimati brinu za državu, nužno je da puk bude najblaženiji, slobodan od svake brige i razmišljanja, kad je briga za njegovu dokolicu prepuštena drugima, koji je moraju čuvati i ne dopustiti da narod pomisli da 30 53 prvaci zapostavljaju njegovu udobnost. Jednakost prava naime, koju provode slobodni narodi, nemoguće je održati - jer samo pučanstvo, koliko god bilo raspušteno i razuzdano, mnogim ljudima daje mnogo toga, i te kako birajući ljude i dostojanstvo -, i takozvana ravnopravnost krajnje je nepravedna: kad se naime 35 jednaku čast ukazuje vrhunskima i najnižima, koji nužno postoje u svakom narodu, sama je jednakost potpuno nepravedna, a to se ne može dogoditi u gradovima kojima ravnaju najbolji.

Tako otprilike i tomu slično, Laelije, običavaju raspravljati oni koji najviše hvale takav državni poredak.«

xxxv
54 Na to Laelije kaže: »A ti, Scipione? Koju od tih triju vrsta najviše cijeniš?«

»S pravom питаš koju od tih triju, jer nijednu od njih ne 5 odobravam samu zasebno, već svakoj pojedinoj pretpostavljam onu koja bi bila sastavljena od svih njih. Ali ako bi trebalo prihvatiti jednu pojedinu, odabrao bih kraljevsku.....⁶² kad se tako zove, u nazivu "kralj" kao da je nešto očinsko, jer on se brine za svoje građane kao da su mu oni djeca i trudi se oko njihove sigurnosti 10 marljivije nego..... podržavani trudom jedinoga najboljeg i najvišeg čovjeka. Tu su i optimati, koji tvrde da to isto mogu činiti 55 bolje, i kažu da će više njih imati više razbora od jednoga, ali uz istu pravednost i pouzdanost. Ali evo naroda, koji u sav glas viče da se ne želi pokoriti ni jednomu ni nekolicini, jer da ni zvijerima 15 ništa nije draže od slobode, a ona nedostaje svima, bilo da robuju kraljevima, bilo optimatima. I tako nas kraljevi osvajaju odanošću, optimati razboritošću, narod slobodom, pa ćeš, usporedivši to, teško odlučiti što je najpoželjnije.«

»Vjerujem,« kaže Laelije, »ali teško će biti riješiti preostala 20 pitanja, ako ostaviš ovo koje si naćeo.«

xxxvi
56 »Oponašajmo onda Arata, koji, kad poćinje govoriti o velikim stvarima, misli da treba početi od Iuppitera.«

»Od kojeg Iuppitera? Po ćemu je to naš razgovor sličan njegovoj pjesmi?« 25

»Samo po tome,« kaže on, »što ćemo početi razgovor od onoga o kojem se svi ućeni i neuki slažu da je jedini kralj svih bogova i ljudi.«

»Kako to misliš?« kaže Laelije.

A on: »A kako drugaćije, nego tako kako ti je pred očima? 30 Ako su s jedne strane prvaci država radi koristi za život stvorili mišljenje da je na nebu jedan kralj, koji svojim migom, kako kaže

⁶² U rukopisu je ovdje i nešto niže nekoliko rijeći nećitko.